

NATURALISTICKÉ KONCEPCIE V SÚČASNOM NEOPRAGMATIZME

EMIL VIŠŇOVSKÝ, Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Katedra filozofie a dejín filozofie, Bratislava, SR

VIŠŇOVSKÝ, E.: Naturalist Conceptions in Contemporary Pragmatism
FILOZOFIA, 76, 2021, No 9, pp. 661 – 673

Classical pragmatists (Peirce, James, Dewey) have already circumscribed their conceptions overcoming reductionism of naturalism in the forms of physicalism and scientism. Thereby they laid down grounds of pragmatist non-reductive naturalism. In connection to this as well as to conceptions of postanalytic naturalists such as Quine and Davidson, but in particular the normative turn of W. Sellars, contemporary neopragmatism develops its varieties of non-reductive naturalism: liberal naturalism (John McDowell), normative naturalism (Robert Brandom), metaphilosophical naturalism (Richard Rorty) and object/subject naturalism (Huw Price). The paper provides an analysis of these topical conceptions which are inspirational for resolution of relations between causation and normativity, nature and culture and relations between nonhuman and human realities, respectively.

Keywords: Naturalism – Neopragmatism – Nonreductive naturalism – Normativity – Nature – Culture

Úvod

Naturalizmus je inherentná charakteristika filozofie pragmatizmu – filozofie, ktorá nepotrebuje „naturalistický obrat“, k akému nedávno dospeli iné smery (napr. analytická filozofia či fenomenológia). Peirce, James a Dewey dávno čakali na križovatke, na ktorú prichádzajú súčasní naturalisti.¹ To, že každý pragmatizmus je naturalizmus, je zároveň argument proti kritikom, ktorí ho obviňujú zo sociálneho konštruccionizmu, relativizmu alebo idealizmu. Okrem toho „naturalistické ladenie pragmatizmu“ je dôležité „ako ďalšia stratégia posunu pozornosti filozofov od problémov metafyziky a epistemológie k potrebám demokratickej politiky“ (Rorty 1998b, 505). Už Dewey koncipoval pragmatizmus ako „naturalizovaný hegelianizmus“ a Rorty ho rozvíjal ako „detranscendentalizáciu“ filozofie (Hance 1995). Jadrom pragmatistického naturalizmu je *nonreduktivizmus*, čo znamená, že javy, ktoré sa tradične

¹ K charakteristike naturalizmu v klasickom pragmatizme a jeho súvislosti s naturalizmom v americkej filozofii pozri Višňovský (2020).

interpretujú ako „neprirodnené“, či dokonca „nadprirodnené“, sa dajú pochopiť ako prírodné, respektíve prirodzené.² Takými javmi sú kultúrne javy – kultúra ako celok, ktorý nemôžeme zredukovať na prírodu (čo neznamená, že kultúra nie je pokračovaním prírody inými prostriedkami, „druhou prírodou“). Vlastne všetky antropologické javy, ktoré sú tradične chápané antinaturalisticky ako niečo, čo stojí mimo prírody (alebo „nad“ ňou), sa v pragmatizme chápu ako transformovaná príroda.³

Táto stať voľne nadväzuje na predošlú (Višňovský 2020). Koncepcie naturalizmu v súčasnom neopragmatizme⁴ prinášajú posun v chápaní antropologických, respektíve kultúrnych fenoménov, ako sú skúsenosť, jazyk, vedomie, racionalita, intencionalita, normativita atď. Bez toho naturalizmus nie je úplný ani dôsledný a ponecháva priestor antinaturalizmu či idealizmu. Predstaviteľmi neopragmatistického naturalizmu sú hlavní protagonisti Pittsburskej školy (Maher 2012): Wilfrid Sellars (1912 – 1989), John McDowell (nar. 1942) a Robert Brandom (nar. 1950). Okrem nich nemožno obísť hlavného koryfeja neopragmatizmu Richarda Rortyho (1931 – 2007) a jedného z jeho pokračovateľov Huwa Pricea (nar. 1953).⁵ Obaja na Pittsburskú školu nadviazali. Mojm cieľom je vlastnou interpretáciou sprehľadniť túto problematiku, a tým prispieť k súčasným diskusiám o naturalizme.⁶

1. Naturalizmus s normatívnym obratom: Wilfrid Sellars ako zdroj

Filozofia Wilfrida Sellarsa je plauzibilným zdrojom súčasného pragmatistického naturalizmu.⁷ Pod vplyvom svojho otca Roya Wooda Sellarsa (1880 – 1973) sa hlásil

² Atribútom prírodného je časopriestorový kauzálny nexus. Mimo neho nemôže existovať nič, ani ľudský svet s jeho výtormi.

³ Epistemologicky bol tradičný naturalizmus nielen empirizmom, ale aj vysvetľovaním všetkého slovnikmi prírodných vied. Čo sa takto nevedelo opísať, považovalo sa buď za zázračné a záhadné, alebo pochybné až neexistujúce.

⁴ Súčasný pragmatizmus, rovnako ako jeho klasický predchodca, je pluralistický. Najčastejšie býva rozdeľovaný na „neopragmatizmus“ ako vetvu nadväzujúcu na Deweyho a Jamesa, reprezentovanú najmä Rortym a jeho nasledovníkmi (Robert Brandom, Huw Price ai.), a na „nový pragmatizmus“ nadväzujúci na Peircea a reprezentovaný Cheryl Misak (2007) a ďalšími (pozri Bacon 2012).

⁵ Mimo môjho záberu tu zostáva naturalizmus Hilaryho Putnama (1926 – 1916), Philipa Kitchera (nar. 1947), Petera Godfrey-Smitha (nar. 1965) a novej generácie súčasných neopragmatistov (Björn Ramberg, Sami Pihlström a ďalší), ktorých koncepcie sú príspevkom do filozofickej antropológie, filozofie náboženstva, filozofie vedy, ale aj filozofie mysle – napríklad prostredníctvom takzvaného neuropragmatizmu, ktorý v nadväznosti na koncepciu Marka Johnsona (nar. 1949) rozvíjajú John Shook a Tibor Solymosi (2014). Ich analýza bude predmetom samostatných štúdií.

⁶ Samostatnú vetvu predstavuje neoklasický pragmatizmus, ktorý v naturalizme okrem Johna Deweyho nadväzuje na Justusa Buchlera (1914 – 1991). K jeho najvýznamnejším žiakom patrí John Ryder (nar. 1951), pozri napr. Ryder (2002).

⁷ Sellarsova filozofia je vo svojom jadre „hlboko pragmatistická tak pokiaľ ide o jej motiváciu, ako aj o jej obsah“ (O’Shea 2020, 110). Sellarsa ako pragmatistu čítajú mnohí súčasní autori (Cheryl Misak, Carl Sachs, Peter Olen ai.) a zaraďujú ho do Pittsburskej školy analytického pragmatizmu (Maher 2012).

k naturalizmu (Sellars 2017, 1 – 2). Kým otec vypracoval koncepciu „evolučného naturalizmu“ ako ontológiu v kontexte svojho realizmu, syn reformuloval naturalizmus vo vlastnom slovníku – inšpirovaný Kantom i Hegelom – smerom k nereduktívnemu uchopeniu človeka ako bytosti, ktorá nežije len vo „svete príčin“, ale aj vo „svete dôvodov“. Wilfrid Sellars vôbec „chápal filozofiu ako neustále ľudské úsilie o pochopenie toho, ako zapadáme do sveta, ktorého sme súčasťou“ (deVries 2005, 8).

Čo znamená toto „nereduktívne naturalistické uchopenie človeka?“ Ide o riešenie najťažšieho problému, na aký Sellars narazil: ako začleniť do naturalistického obrazu sveta normativitu (Levine 2019, 250). Už evolučný naturalizmus jeho otca chcel byť takýmto „novým naturalizmom“, ktorý ako celostný svetonázor berie vážne evolúciu aj myseľ, „organické a sociálne správanie“ (Sellars 1922, viii), pričom namiesto tradičného redukcionistického prístupu, založeného na prírodných vedách (a fyzike ako privilegovanej vede), sa usiluje o syntézu všetkých vied a filozofie. Sellarsov pragmatistický naturalizmus tkvie v interpretácii ľudského rozumu, mysle, poznania, konania atď. v naturalistickom slovníku, ktorý je nereduktívny v tom zmysle, že rešpektuje ich povahu a inakosť (mentalistický slovník a slovník intencionality ako slovníky ľudského konania, lingvistické praktiky uvádzania a požadovania dôvodov) bez toho, aby ich opisoval v slovníkoch prírodných vied (zákonov mechaniky, elementárnych častíc, bunkových štruktúr, neurofyziológických funkcií) či matematiky. Podľa neho v epistemologickom kontexte ide o „naturalistický omyl“ (analogický naturalistickému omylu v etike) všade tam, kde ide o redukciu epistemických faktov na neepistemické (Sellars 1997, 19), pretože epistemické fakty Sellars zaraďuje do normatívnej (konceptuálnej, lingvistickej) roviny (Maher 2012, 19). Takýmto redukcionizmom, a teda naturalistickým omylom sú fundacionizmus a faktualizmus starého empirizmu (deVries 2005, 98). Jadrom Sellarsovho nereduktívneho naturalizmu je teda explicitné zameranie na pochopenie normatívneho (platného, správneho) – toho, čo ako ľudské bytosti uznávame za platné a správne a na základe čoho sa rozhodujeme, teda podľa noriem, princípov, štandardov, pravidiel.⁸ Toto je normatívny poriadok, v ktorom fungujeme; riadime sa normami, ktorým sa nielen prispôbujeme, ale ktoré na nás pôsobia ako príčiny, kvôli ktorým konáme.

Ako teda môže byť normativita naturalizovaná? Naturalizácia znamená chápanie a vysvetľovanie javu v časopriestorovom kauzálnom nexu. Poznanie je jeho deskripciou a explanáciou na základe príčin. V jazyku to znamená opis v deskriptívnom kauzálnom slovníku. Normativita je však prediktívna a regulatívna na základe noriem. Sellars nechce prekladať normatívny slovník do kauzálného, ale chce: 1) ukázať jeho

⁸ Preto O'Shea (2007) spojil jeho naturalizmus s „obratom k normativite“. Niektorí autori však poukazujú na problematickosť, nedoriešené otázky a napätie medzi Sellarsovým naturalizmom a jeho koncepciou normativity (napr. Olen 2016).

nereduktívnosť, a tým inakosť; a 2) jednotu, súvislosť, pokračovanie a zasadenosť normatívneho slovníka do pôvodného časopriestorového kauzálneho nexu. Nereduktívny naturalizmus predpokladá nominalizmus v poňatí mysle a jazyka (deVries 2005, 18 – 19). Ide tu o sémantiku a významy jazykových výrazov (ale aj existenciu abstraktných entít, univerzálií, logiky, pojmov, intencionality atď.), ktorých „ontológia“ je špecifická. Podľa Sellarsa význam nie je vzťah slova a veci (referencia, reprezentácia), ale funkcia slova v jazykovej praktike, určená normou (O'Shea 2007, 54).

Sellars svoj naturalizmus zakladal aj na filozofii vedy. Jeho tézu o *scientia mensura*, teda že „veda je mierou všetkých vecí, jestvujúcich, že sú, a nejestvujúcich, že nie sú“ (Sellars 1997, 83) možno čítať aj ako privilegovanie vedeckého slovníka voči iným slovníkom, najmä voči slovníku takzvaného zjavného obrazu sveta. Ani tu však nejde o vzťah redukcie druhého na prvý, naopak, Sellarsovou stratégiou je ukázať ich vzájomnú neredukovateľnosť a na tomto základe ich integrovať do jedného „synoptického“ („stereoskopického“) obrazu (Sellars 1963).

Na Sellarsa nadväzovali naturalisti sprava i zľava – „pravicoví“ a „ľavicoví“ sellarsiani – podľa toho, či vychádzali z jeho vedeckého realizmu, alebo kantovsko-hegelianskeho „konceptuálneho priestoru dôvodov“ (O'Shea 2009, 187 – 188). K tým druhým sa zaradili McDowell, Brandom a Rorty.

2. Metafilozofický naturalizmus: Richard Rorty

Rortyho naturalizmus je len jednou zo stránok jeho filozofie, ktorá nestojí osamotene voči ostatným. Výstižne to zhrnul Ulf Schulenberg (2019, 71): „V Rortyho neopragmatistickom myslení sa spájajú: jeho antifundacionizmus, antireprezentacionizmus, antiesencializmus, davidsonovský a wittgensteinovský nominalizmus, hegelovský historizmus, *darwinovský naturalizmus* (kurzíva E. V.), nietzscheovský a proustovský perspektivizmus, ako aj freudovská koncepcia ľudského Ja.“ Naturalizmus pre Rortyho nie je exkluzívna, ale prirodzená (nie metafyzická) črta filozofie. Jeho „pragmatizmus je úplne naturalistický [...] je to v podstate darvinovský, a nie newtonovský naturalizmus“ a jeho filozofia je „syntézou osvietenenského naturalizmu [...] a romantickej kreativity“ (Brandom 2021, xii). Naturalizmus zapadal do jeho filozofického obrazu sveta bez toho, aby bol privilegovaný. Bol súčasťou a výsledkom jeho „interpretatívnej stratégie“, podľa ktorej „naturalizácia je cieľom filozofie“ a vzťahuje sa aj na ňu samu (Ramberg 2004). Preto ho môžeme označiť za „metafilozofický“.

Rorty v žiadnom prípade nebol „ortodoxný (vedecký) naturalista“ (Macarthur 2020, 164). Niektorí dokonca vyslovili pochybnosti o jeho naturalizme (Tanesini 2010, 201).⁹ On sám sa však k naturalizmu rozhodne hlásil už vo svojej ranej fáze,

⁹ Rortyho naturalizmus nenadväzuje ani na „metafyzický naturalizmus“ Johna Deweyho, ktorý stojí na pojme skúsenosti (Višňovský 2020). Ten práve Rorty zásadne odmieta.

keď sa venoval filozofii mysle. Tento naturalizmus mal podobu „eliminativizmu“ a bol značne redukcionistický,¹⁰ hoci pod vplyvom Sellarsa navrhoval uvažovať o mysli naturalisticky aj „z hľadiska lingvistických praktík“ (Rorty 2014, 164). Naturalistický bol tiež jeho „epistemologický behaviorizmus“ vo *Filozofii a zrkadle prírody* (Rorty 1979). Tu už išlo o neredukcionistický variant naturalizmu aj vo filozofii jazyka, založený na antireprezentacionizme, antifundacionizme, antiesencializme a antidualizme (Karakus, Vieth 2005; Cresto 2014). Naturalizmus a zároveň neredukcionizmus spočíva v tom, že myseľ v relácii k telu či svetu nechápeme „vertikálne“, teda ako ich „zrkadlo“, ale „horizontálne“ ako „nástroj“, ktorý je súčasťou ľudských interakcií (kauzálnych mimojazykových praktík) so svetom a v ktorých funkciou mysle je zabezpečovať adaptáciu a život. Takisto ani jazyk nie je „zrkadlom prírody“, ale médiom, ktoré sprostredkúva mimojazykové praktiky (interakcie) ľudí so svetom prírody, ale najmä ich vzájomné interakcie medzi sebou (sociálnu komunikáciu). Kým mimojazykové praktiky v interakciách ľudí s prírodou fungujú na báze kauzality, sociálne praktiky ako interakcie medzi ľuďmi navzájom fungujú na báze normativity. Druhé sa nedajú zredukovať na prvé ako prírodné fakty, hoci normy tvoria ľudia ako zvláštne prírodné bytosti. Podľa Rortyho (1997b, 69 – 70, 85) sme len „trochu zložitejšie živočíchy“, ktoré sa líšia od ostatných živočíchov tým, že majú jazyk – sme jazykové bytosti. Jazyk však má v našom bytí mimoriadnu funkciu, pretože nám umožňuje robiť to, čoho ostatné („nejazykové“) bytosti nie sú schopné, a to myslieť, predstavovať si, plánovať, predvídať a kooperovať vo svojom správaní na zložitej úrovni (a táto zložitosť sa v dejinách rozvíja a rastie). V tomto koncepte človeka sa uplatňuje ďalší naturalistický aspekt Rortyho filozofie – darvinizmus: „Pragmatizmus začína darvinovským naturalizmom – obrazom ľudských bytostí ako náhodilého produktu evolúcie“ (Rorty 1996, 15). Človek nemá privilegovaný status v prírode, jeho existencia sa nevymyká z procesov evolúcie. Inak povedané, neexistuje nijaká radikálna diskontinuita medzi človekom a ostatnou prírodou. Človek má len iné nástroje na zachovanie a rozvíjanie svojho života: „Sme tvorivý druh, ktorý vie meniť sám seba tým, že mení svoje správanie, osobitne jazykové správanie – slová, ktoré používa“ (Rorty 1992, 79). Rortyho „antiautoritársky pragmatizmus“ teda obsahuje v sebe darvinovský a zároveň osvietenský naturalizmus, ako vysvetľuje Brandom (2021, xii, xxvi), pretože odmieta akúkoľvek mimoľudskú (či nadľudskú) autoritu nad človekom.

¹⁰ Rortyho eliminatívny materializmus vo filozofii mysle, ktorý neskôr sám zavrhol, je ambivalentný. Obsahuje totiž „teóriu zmiznutia“ mentálnych stavov a procesov, teda ich faktickej neexistencie, pretože uznáva existenciu mozgových stavov a procesov, ba aj redukciu prvých na druhé (Ramsey 2020).

Tento naturalistický koncept človeka môžeme nazvať „tézou o kontinuite“ (Sachs 2009, 17). Sám Rorty ju vyjadril takto: „Byť naturalistom... znamená byť antiesencialistom, ktorý ako Dewey nevidí žiadne trhliny v hierarchii stále zložitejšieho prispôbovania sa novým podnetom – hierarchii, ktorá zahŕňa amébu, prispôsobujúcu sa zmenám teploty na morskom dne, tancujúce včely i šachistov, dávajúcich mat v strednej hre, ako aj ľudí, podnecujúcich vedecké, umelecké a politické revolúcie zhora“ (Rorty 1991a, 109). Do uvedenej tézy Rorty zaraďuje aj univerzálnu kauzáciu: „Naturalisti sú presvedčení, že každá explanácia je kauzálna explanácia skutočnosti a že neexistuje nič také ako nekauzálna podmienenosť možnosti“ (Rorty 1991b, 55). Naturalizmus definuje ako „tvrdenie, že (a) neexistuje žiadna entita v časopriestore, ktorá by nebola spojená v jednotnej sieti kauzálnych vzťahov s inými entitami, a (b) každá explanácia správania každého časopriestorového objektu musí spočívať v jeho umiestnení do tejto siete“ (Rorty 1998a, 94). To však neznamená, že kauzálna explanácia sa musí realizovať len v slovníku prírodných vied, čo by bol redukcionizmus.¹¹ Preto Rorty (1998a, 94) definuje redukcionizmus ako „tvrdenie, že existuje nielen jednotná sieť, ale aj jeden privilegovaný opis všetkých entít v tejto sieti. Redukcionista si myslí, že potrebujeme explanačnú a kauzálnu jednotu – taký spôsob súmerateľnosti všetkých explanačných slovníkov, ktorý nám poskytne pravdivé nomologické vysvetlenia, spájajúce všetky tieto entity (myšlienky a neuróny, neresti a hormóny, činy a pohyby, osoby a organizmy)“.

Ďalším podstatným aspektom Rortyho naturalizmu je antiscientizmus. Rorty uznáva úlohu vedy, ale nepovažuje ju za privilegovanú. Veda takisto ako všetky ľudské javy a výtvory podlieha sociálnej normativite. Všetky slovníky, ktorými ľudia hovoria – nielen prirodzené a každodenné, ale aj odborné a špeciálne (vedecký, filozofický, estetický, etický, politický atď.) – sú len rôzne nástroje na dosahovanie ľudských cieľov a z tohto hľadiska nestoja jeden nad druhým či proti sebe. „Naturalizácia“ v Rortyho poňatí teda nie je odvodená roly prírodných vied a od toho, že by mali zaujať dominantnú (až monopolnú) pozíciu v kultúre. Rorty rozvíja Sellarsa v tom, že je to vec slovníkov, ktorými nielen opisujeme skutočnosť (*deskripcia*), ale prostredníctvom ktorých regulujeme svoje správanie (*preskripcia*), pričom výber a používanie slovníkov (vrátane vedeckých) je vec normativity, čo v nijakom prípade nie je identické s „čistou“ subjektivitou a ľubovôľou (aj keď všetky normy sú ľudským výtvorom, nie „prírodným druhom“). Normy totiž imanentne súvisia s udávaním a požadovaním dôvodov, teda so zdôvodňovaním konania v rámci lingvistických praktík. Aj keď sa normativita nenachádza v mimoludskej prírode, pretože je dielom človeka, v ľudskom svete je nevyhnutná a nemôžeme z nej vystúpiť. Normativita nie je

¹¹ Sachs (2009, 18) to nazýva „tézou o neredukovateľnosti“.

redukovateľná na kauzalitu, ale v ľudskom svete pôsobí ako druh kauzality, respektíve analogicky kauzalite, preto je naturalizovateľná. Na tento problém nadviazali McDowell, Brandom i Price.

3. Liberálny naturalizmus: John McDowell

Rorty viedol konverzáciu o otázkach epistemológie s analytickým filozofom Johnom McDowellom, pričom v jeho prácach videl viaceré paralely so svojou filozofiou najmä v dôsledku vplyvu Sellarsa a neskorého Wittgensteina (Bacon 2012).¹² McDowell (1994, ix – x) priznával, že Rorty mal zásadný význam pre jeho prácu. Jednou z tém ich konverzácie bol aj problém naturalizmu.¹³

Vo svojej hlavnej práci McDowell (1994) kritizuje reduktívny naturalizmus a nazýva ho „strohým“ ako koncepciu, ktorá stotožňuje pojem prírody s pojmom (prírodného) zákona (kantovskou kauzálnou ríšou nevyhnutnosti), čím z prírody exkomunikuje „spontaneitu“ (rozumu) ako fenomén *sui generis* (McDowell 1994, 76). Takýto dualizmus je pozostatkom starého filozofického naturalizmu (konzervatívneho, scientistického, „odčarovaného“).¹⁴ Spontaneita bola problémom aj preto, že sa spájala s mentalitou a racionalitou, teda kantovskou konceptuálnou „ríšou slobody“, ktorá nenachádza žiadny prienik s empirickou „ríšou nevyhnutnosti“. Na druhej strane príroda sa spájala s empirickou vedou. „Strohý“ naturalizmus je teda podľa McDowella taký, ktorý sa nevie vyrovnať s existenciou spontaneity v podobe „priestoru dôvodov“, racionality a intencionality, ale aj kontingencie a kreativity atď. Tým sa stáva verziou platónskeho dualizmu, rozdeľujúceho bytie na čiastočne prírodné a čiastočne nadprírodné. McDowell však rekonceptualizuje tento dualizmus ako rozdelenie prírody na „prvú“, explikovateľnú slovníkom zákonov, a „druhú“, explikovateľnú slovníkom racionality (čím nadväzuje na Aristotela). „Druhú prírodu“ situuje do kantovsko-sellarsovskeho „priestoru logických dôvodov“ (ríša účelov) na rozdiel od „priestoru empirických príčin“ (ríša zákonov, nevyhnutnosti) „prvej prírody“. Prvá príroda existuje nezávisle od ľudí, druhá však nie. Preto naturalizmus, ktorý vylučuje alebo nevie naturalisticky interpretovať „druhú prírodu“, je „strohý“. A naopak, naturalizmus, ktorý to vie, je „naturalizmom druhej prírody“, rovnajúci sa „naturalizovanému platonizmu“ (McDowell 1994, 91). McDowellov „naturalizmus druhej prírody“, ktorý

¹² Zaradovanie McDowella medzi pragmatistov je skôr výnimočné ako frekventované, avšak v súvislosti so súčasným prehodnocovaním vzťahu medzi analytickou filozofiou a pragmatizmom nie je nijako výnimočné. Pittsburská škola, ku ktorej patrí, sa pokladá nielen za analytickú, ale aj pragmatistickú. Pozri tiež Pihlström (1999).

¹³ Rorty (1998c; 2020) McDowellov koncept naturalizmu kritizoval a odmietal. Napriek istým afinitám s Deweyom, jeho kritickú analýzu podal aj Richard Bernstein (1995).

¹⁴ McDowell (1998, 173 – 194) ho označoval ako „neohumovský“ a „empiricistický“ naturalizmus, pre ktorý sa „realita vyčerpáva prírodným svetom tak, ako nám ho odhaľujú prírodné vedy“.

podľa neho adekvátne rieši starý filozofický problém miesta mysle v prírode, sa dnes odborne konceptualizuje ako „liberálny“¹⁵ (metaforicky aj ako „mäkký“, „slabý“, „široký“, „uvoľnený“, „limitovaný“ a pod.) a je synonymom nereduktívneho naturalizmu (Giladi 2014). Liberálny naturalizmus zaujíma strednú pozíciu medzi vedec-kým naturalizmom a supranaturalizmom, je jedným z perspektívnych kandidátov na „nový naturalizmus“ (Gare, Hudson 2017). Je to „forma naturalizmu, ktorá dokáže akceptovať významy, myslenie a intencionalitu ako stránky nášho prirodzeného života bez toho, aby sa pokúšala ukotviť ich v nenormatívnych faktoch“ (McGinn 2014, 65). Zdá sa, že táto forma liberalizmu má pred sebou veľké perspektívy (de Caro, Macarthur 2022).

4. Normativistický naturalizmus: Robert Brandom

Jeden z Rortyho najoriginálnejších žiakov Robert Brandom (ako príslušník Pittsburskej školy) takisto nadviazal na Sellarsa, ale vydal sa vlastnou cestou, v ktorej postanalytickú filozofiu spája s Kantom i Hegelom, a to všetko na báze pragmatizmu.¹⁶ Sellars, McDowell i Rorty však nie celkom úspešne a do dôsledkov riešili otázku, ako je možný vznik normatívneho z nenormatívneho bez spätnej redukcie prvého na druhé. Práve na to sa podujal Brandom. Sám o tom vo svojej najnovšej práci napísal: „Projekt pochopenia noriem ako produktov sociálnych praktík ponúka možnosť ich *naturalizácie* v najširšom zmysle slova. Nabáda nás totiž myslieť o normách, ktoré nás transformujú na diskurzívne bytosti tým, že riadia naše aktivity – o *Bildung*, o kultúre, ktorá je našou druhou prírodou, o hegelovskom *Geist* – ako o ustanovených týmito aktivitami. Takýto prístup nás prezentuje ako sebakonštituujucebytosti: bytosti noriem, ktoré sami tvoríme. Zároveň vytvára možnosť odpovedať na črtajúcu sa hrozbu kantovského dualizmu namiesto karteziánskeho dualizmu umiestnením noriem do prírody ich interpretáciou ako výsledku našich vzájomných sociálnych interakcií“ (Brandom 2019, 12). Hegel je pre Brandoma (tak ako bol pre Deweyho i Rortyho) zdrojom naturalizácie (a demystifikácie) toho, čo považuje za najdôležitejšie pre filozofiu: koncepcie ľudských sociálnych praktík. Iba analýzou týchto praktík ako komplexu interakcií ľudí s prírodou i medzi sebou navzájom môžeme odhaliť korene normativity. Brandom (1994, 251) vo svojom *opus magnum* však odmieta reduktívnu naturalizáciu noriem. To, čo možno naturalizovať, sú praktiky, v ktorých sa normy rodia a pôsobia (Brandom 2008, 12, 25). Poukazuje na to aj Jaroslav Peregrin (2018,

¹⁵ Termín zaviedol Strawson (1985, 1), neskôr ho vo svojich prácach aktualizovali de Caro, Macarthur (2004) a Rosenberg (2004). K jeho prominentným zástancom Giladi (2014, 267) zaraďuje okrem Sellarsa, Rortyho, McDowella a Pricea aj Davidsona, Dupreho, Scanlona, Putnama a ďalších. Podrobnú diskusiu o koncepcii liberálneho naturalizmu obsahuje práca de Caro, Macarthur (2010).

¹⁶ Brandom (2011) sám nazýva svoj neopragmatizmus raz „analytický“, inokedy „kantovský“ a „hegelovský“.

251): môžeme mať „naturalistický príbeh o tom, ako normatívne tvrdenia, ktoré sú špecifickými rečovými aktmi, vznikajú a ako normatívne diskurzy fungujú“.

Brandom je predovšetkým kritikom všetkých foriem naturalizmu, ktoré zlyhávajú pri interpretácii normativity ako kľúčového sociokultúrneho (antropologického) fenoménu, pričom sám zostáva (i keď implicitne) v hraniciach nereduktívneho naturalizmu podľa vzoru Rortyho. Sympatizuje s jeho pragmatistickou „integráciou slovníkov naturalizmu a historizmu“ (Brandom 2000, 156 – 183). Ešte väčšmi sympatizuje s naturalizmom H. Pricea, jedinou koncepciou, ktorou sa na viacerých miestach zaoberá. Označuje ju za autentické rozvinutie Rortyho filozofie smerom ku „globálnemu antireprezentacionizmu“ (Brandom 2011, 190 – 219) v nadväznosti na jeho vlastnú filozofiu jazyka – inferencializmus (Brandom 2007). To sa vzťahuje zvlášť na Priceov „druhý naturalizmus“ – „subjektový“, ktorý je podľa Brandoma všetok naturalizmus, aký potrebujeme, pretože ten vysvetľuje jazykové praktiky tak, ako ich skutočne vykonávame.

5. Objektový a subjektový naturalizmus: Huw Price

Huw Price¹⁷ rozvíja svoj lingvistický pragmatizmus ako „globálny expresivizmus“, podľa ktorého každá výpoveď ako lingvistická praktika je „expresiou“ (vyjadrením) postoja (prístupu, stanoviska, perspektívy) jazykového subjektu. Nie je „reprezentáciou“ objektu, preto expresionizmus je „kvázi-realizmus“.¹⁸ Preto Price nazýva svoj naturalizmus rortyovsky „naturalizmom bez zrkadiel“ (Price 2011).

Price pristupuje k problému naturalizmu cez ontologický problém „umiestnenia“, teda cez otázku, ako a kam v bytí zaradiť všetko, čo existuje, respektíve ako niečo môže byť prírodným objektom, kvalitou či faktom? Prevládajúcou odpoveďou je „naturalistický predpoklad, že všetko, čo existuje, je svet, ktorý poznáva veda“ (Macarthur, Price 2007, 94). Naturalizmus je teda „názor, že prírodné vedy usmerňujú filozofiu... všade tam, kde sa obe disciplíny prelínajú“ (Price 2004, 71). Price však tento prístup odmieta a predkladá vlastnú alternatívu „naturalizmu bez reprezentacionizmu“. Tradičnú a populárnu verziu nazýva „objektový naturalizmus“. Táto verzia však čelí „ťažkým problémom umiestnenia“ takých javov, ako sú „význam, hodnota, matematická pravda, kauzalita a fyzikálna modalita, rôzne aspekty mentality“ atď. Preto postuluje druhú verziu, založenú na tom, čo nám veda hovorí „o nás samých“, odvolávajúcej sa Huma a Nietzscheho, a nazýva ju „subjektový naturalizmus“. Táto

¹⁷ K pragmatizmu sa dostal už ako známy analytický filozof vedy, keď v roku 1999 vstúpil do diskusie s Rortym v otázke pravdy (Price 2011, 163 – 183). Radí sa k tzv. novým pragmatistom (Misak 2007).

¹⁸ Expresivizmus má svoj pôvod u Huma, v etike ho dávnejšie rozvíjali Ayer a Stevenson, po nich Blackburn, Gibbard, vo filozofii jazyka Wittgenstein a po ňom Horwich, McDowell, Williams a ďalší.

verzia nie je nijako zameraná proti vede, pretože vychádza z toho, že veda „nám hovorí, že my ľudia sme prírodné bytosti“ (Price 2004, 73). Dôležité je, že subjektový naturalizmus má podľa Pricea prioritu pred objektovým, teda najprv potrebujeme obhájiť prvý a až potom môžeme obhajovať druhý (Price 2004, 74). Bez toho nemôžeme vyriešiť ani „ťažké problémy umiestnenia“ v rámci objektového naturalizmu. Inak (sellarsovsko-rortyovsky) povedané, slovník objektového naturalizmu nám to neuvoľňuje. V takom prípade máme možnosť vzdať sa takého naturalizmu a uchýliť sa k antinaturalizmu, alebo prijať subjektový naturalizmus a jeho slovník (Price 2004, 75). Riešenie spočíva v pochopení ľudských lingvistických praktík, teda v tom, ako a prečo vypovedáme o niečom, čo je nevyhnutnou súčasťou subjektového naturalizmu. Nejde však len o slovníky, ale najmä o spôsoby, akým ich používame. „Kameň úrazu“ tkvie v reprezentacionizme, pretože to je ten tradičný spôsob používania a chápania jazyka (Price 2004, 77), na ktorom je založený aj objektový naturalizmus, ktorý otázku jazykových praktík nerieši. Tá patrí do kompetencie subjektového naturalizmu, pretože je súčasťou otázky o nás samých ako o ľudských bytostiach. Hoci o objektach nemôžeme hovoriť inak ako v jazyku, ktorý sme si my ľudia vytvorili, ešte predtým potrebujeme hovoriť o samom jazyku a pochopiť, ako a prečo ho používame tak, ako ho používame. V tom spočíva wittgensteinovský kvietizmus – terapeutická funkcia filozofie vo vzťahu k jazyku, ale aj vo vzťahu k vede, ba celej kultúre i sebe samej. Empirickým faktom, ktorý treba naturalisticky vysvetliť, je prirodzená pluralita slovníkov, diskurzov a foriem života. Priceovo rozlíšenie naturalizmu na objektový a subjektový rešpektuje túto pluralitu a požaduje rešpektovať aj „vedecký objav, že veda nie je všetko, čo existuje – že veda je len jedna vec spomedzi mnohých, ktorú robíme spolu s „reprezentacionistickým“ diskurzom“ (Price 2004, 88). Tým hovorí, že každý naturalizmus je len jeden z našich ľudských výtvorov, ktorý používame na naše ľudské účely.

Záver

Neopragmatizmus vytvoril v pluralitnej kontinuite na klasický pragmatizmus niekoľko nových verzií filozofického naturalizmu: normatívny (Wilfrid Sellars), metafyzický (Richard Rorty), liberálny (John McDowell), normativistický (Robert Brandom), objektový a subjektový (Huw Price). Ich spoločným menovateľom je nereduktivnosť v aplikácii na fenomény ľudského sveta vrátane filozofie. Ide o koncipovanie „strednej pozície“ medzi tradičným reduktívnym naturalizmom a supranaturalizmom. Pragmatizmus svojím nereduktívnym naturalizmom naturalizuje (demystifikuje) filozofiu ako jednu z ľudských tvorivých intelektuálnych praktík, ktorými sa ľudia usilujú pochopiť svet, aby v ňom mohli žiť a konať podľa noriem svojho druhu, ktoré sú kompatibilné s prírodnou kauzalitou.

Literatúra

- BACON, M. (2012): On the Apparent Differences between Contemporary Pragmatists: Richard Rorty and the New Pragmatism. *Humanities*, 1 (3), 229 – 245.
DOI: <https://doi.org/10.3390/h1030229>
- BERNSTEIN, R. (1995): Whatever Happened to Naturalism? *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, 69 (2), 57 – 76. DOI: <https://doi.org/10.2307/3130496>
- BRANDOM, R. (1994): *Making It Explicit*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- BRANDOM, R. (2000): Vocabularies of Pragmatism: Synthesizing Naturalism and Historicism. In: Brandom, R. (ed.): *Rorty and his Critics*. Oxford: Blackwell Publishers.
- BRANDOM, R. (2007): Inferentialism and some of its challenges. *Philosophy and Phenomenological Research* 74 (3), 651 – 676. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1933-1592.2007.00044.x>
- BRANDOM, R. (2008): *Between Saying and Doing*. Oxford: Oxford University Press.
- BRANDOM, R. (2011): *Perspectives on Pragmatism*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- BRANDOM, R. (2019): *A Spirit of Trust*. Cambridge (MA): The Belknap Press of Harvard University Press.
- BRANDOM, R. (2021): Foreword: Achieving the Enlightenment. In: Rorty, R.: *Pragmatism as Anti-Authoritarianism*. Cambridge (MA): The Belknap Press of Harvard University Press, vii–xxvi.
- CARO, M. DE – MACARTHUR, D. (eds.) (2004): *Naturalism in Question*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- CARO, M. DE, MACARTHUR, D. (eds.) (2010): *Naturalism and Normativity*. New York: Columbia University Press.
- CARO, M. DE, MACARTHUR, D. (eds.) (2022): *The Routledge Handbook of Liberal Naturalism*. New York – London: Routledge (v tlači).
- CRESTO, E. (2014): How to be a Pragmatist without Surrendering to Naturalism. *Contemporary Pragmatism*, 11 (1), 27 – 42. DOI: <https://doi.org/10.1163/18758185-90000274>
- DEVRIES, W. A. (2005): *Wilfrid Sellars*. Chesham, Bucks: Acumen.
- FINE, A. (1984): The Natural Ontological Attitude. In: Leplin, J. (ed.): *Scientific Realism*. Berkeley: University of California Press, 83 – 107.
- GARE, A. – HUDSON, W. (eds.) (2017): *For a New Naturalism*. Candor (NY): Telos Press Publishing.
- GILADI, P. (2014): Liberal Naturalism: The Curious Case of Hegel. *International Journal of Philosophical Studies*, 22 (2), 248 – 270. DOI: <http://doi.org/10.1080/09672559.2014.886280>
- HANCE, A. (1995): Pragmatism as Naturalized Hegelianism: Overcoming Transcendental Philosophy? In: Saatkamp, H. J., Jr. (ed.): *Rorty & Pragmatism*. Nashville – London: Vanderbilt University Press, 100 – 125.
- KARAKUS, A., VIETH, A. (2005): Is Rorty's Non-reductive Naturalism Reductive? In: Vieth, A. (ed.): *Richard Rorty: His Philosophy Under Discussion*. Frankfurt: Ontos Verlag, 79 – 96.
- LEVINE, S. (2019): Rethinking Sellars's Naturalism. In: Giladi, P. (ed.): *Responses to Naturalism. Critical Perspectives from Idealism to Pragmatism*. New York – London: Routledge, 250 – 270.
- MACARTHUR, D., PRICE, H. (2007): Pragmatism, Quasi-realism, and the Global Challenge. In: Misak, C. (ed.): *New Pragmatists*. Oxford: Clarendon Press, 91 – 121.
- MACARTHUR, D. (2020): Richard Rorty and (the End of) Metaphysics. In: Malachowski, A. (ed.): *A Companion to Rorty*. Hoboken (NJ): Wiley Blackwell, 163 – 177.
- MAHER, C. (2012): *The Pittsburgh School of Philosophy. Sellars, McDowell, Brandom*. New York – London: Routledge.
- MCDOWELL, J. (2004): Naturalism in the philosophy of mind. In: Caro, M. de – Macarthur, D. (eds.): *Naturalism in Question*. Cambridge (MA): Harvard University Press, 91 – 105.
- MCDOWELL, J. (1994): *Mind and World*. Cambridge (MA) – London: Harvard University Press.
- MCGINN, M. (2014): Liberal Naturalism: Wittgenstein and McDowell. In: Haug, M. C. (ed.): *Philosophical Methodology: The Armchair or Laboratory?* New York – London: Routledge.

- MISAK, C. (ed.) (2007): *New Pragmatists*. Oxford: Clarendon Press.
- MISAK, C. (2013): *The American Pragmatists*. Oxford: Oxford University Press.
- OLEN, P. (2016): *Wilfrid Sellars and the Foundations of Normativity*. London: Palgrave Macmillan.
- O'SHEA, J. R. (2007): *Wilfrid Sellars: Naturalism with a Normative Turn*. Cambridge: Polity Press.
- O'SHEA, J. R. (2007): *On the Structure of Sellars's Naturalism with a Normative Turn*. In: DeVries, W. A. (ed.): *Empiricism, Perceptual Knowledge, Normativity, and Realism*. Oxford: Oxford University Press, 187 – 210.
- O'SHEA, J. R. (2020): How Pragmatist was Sellars? Reflections on an Analytic Pragmatism. In: Brandt, S. – Breunig, A. (eds.): *Wilfrid Sellars and Twentieth-Century Philosophy*. New York – London: Routledge.
- PEREGRIN, J. (2018): Inferentialism: Where Do We Go from Here? In: Beran, O. – Kolman, V. – Koreň, L. (eds.): *From Rules to Meanings*. New York – London: Routledge, 249 – 260.
- PIHLSTRÖM, S. (1999): How minds understand their world: remarks on John McDowell's naturalism, kantianism, and pragmatism. *Facta philosophica*, 1 (1), 227 – 243.
- PRICE, H. (2004): Naturalism without Representationalism. In: Caro, M. de – Macarthur, D. (eds.): *Naturalism in Question*. Cambridge (MA): Harvard University Press, 71 – 88.
- PRICE, H. (2011): *Naturalism without Mirrors*. Oxford: Oxford University Press.
- RAMBERG, B. (2004): Naturalizing Idealizations: Pragmatism and the Interpretivist Strategy. *Contemporary Pragmatism*, 1 (2), 1 – 66. DOI: <http://doi.org/10.1163/18758185-90000140>
- RAMSEY, W. (2020): Was Rorty an Eliminative Materialist? In: Malachowski, A. (ed.): *A Companion to Rorty*. Hoboken (NJ): Wiley Blackwell, 27 – 42.
- RORTY, R. (1979): *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton: Princeton University Press.
- RORTY, R. (1991a): *Objectivity, Relativism and Truth*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RORTY, R. (1991b): *Essays on Heidegger and Others*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RORTY, R. (1992): Súčasná filozofia mysle. In: Gál, E. – Kelemen, J. (eds.): *Mysel' / telo / stroj*. Bratislava: Bradlo, 64 – 79.
- RORTY, R. (1996): Emancipating our Culture. In: Niznik, J. – Sanders, J. T. (eds.): *Debating the State of Philosophy*. Westport (CT): Praeger, 21 – 29.
- RORTY, R. (1997a): Introduction. In: Sellars, R. W.: *Empiricism and the Philosophy of Mind*. Cambridge (MA): Harvard University Press, 1 – 12.
- RORTY, R. (1997b): Putnam a hrozba relativizmu. In: Putnam, H., Rorty, R.: *Co po metafyzice?* Bratislava: Archa, 61 – 94.
- RORTY, R. (1998a): *Truth and Progress*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RORTY, R. (1998b): Čo je pragmatizmus. In: Višňovský, E. – Mihina, F. (eds.): *Pragmatizmus. Malá antológia filozofie XX. storočia, 1. zv.* Bratislava: Iris, 495 – 505.
- RORTY, R. (1998c): McDowell, Davidson, and Spontaneity. *Philosophy and Phenomenological Research*, 58 (1), 389 – 394. DOI: <https://doi.org/10.2307/2653519>
- RORTY, R. (2014): *Mind, Language, and Metaphilosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RORTY, R. (2020): Bald Naturalism and McDowell's Hylomorphism. In: Rorty, R.: *On Philosophy and Philosophers*. Cambridge: Cambridge University Press, 214 – 225.
- ROSENBERG, G. (2004): *A Place for Consciousness: Probing the Deep Structure of the Natural World*. Oxford: Oxford University Press.
- RYDER, J. (2002): Zmierenie pragmatizmu a naturalizmu. *Filozofia*, 57 (2), 123 – 136.
- SACHS, C. B. (2009): Natural Agents: A Transcendental Argument for Pragmatic Naturalism. *Contemporary Pragmatism*, 6 (1), 15 – 38. DOI: <http://doi.org/10.1163/18758185-90000103>
- SELLARS, R. W. (1922): *Evolutionary Naturalism*. Chicago – London: The Open Court Publishing Company.
- SELLARS, W. (1963): Philosophy and the Scientific Image of Man. In: Sellars, W.: *Science, Perception, and Reality*. Atascadero (CA): Ridgeview Publishing Company, 1 – 40.

- SELLARS, W. (1997): *Empiricism and the Philosophy of Mind*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- SELLARS, W. (2017): *Naturalism and Ontology*. Atascadero (CA): Ridgeview Publishing Company.
- SHOOK, J. – SOLYMOSI, T. (eds.) (2014): *Pragmatist Neurophilosophy*. London: Bloomsbury.
- SCHULENBERG, U. (2019): *Marxism, Pragmatism, and Postmetaphysics: From Finding to Making*. Cham: Palgrave Macmillan.
- STRAWSON, P. F. (1985): *Skepticism and Naturalism: Some Varieties*. New York: Columbia University Press.
- TANESINI, A. (2010): Naturalism and Normativity: Rorty and Barad. In: Janack, M. (ed.): *Feminist Interpretations of Richard Rorty*. University Park (PA): The Pennsylvania State University Press.
- VIŠŇOVSKÝ, E. (2020): Naturalizmus v americkej filozofii a klasickom pragmatizme. *Filozofia*, 75 (9), 734 – 746. DOI: <https://doi.org/10.31577/filozofia.2020.75.9.1>

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0178.

Emil Višňovský
Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta
Katedra filozofie a dejín filozofie
Gondova 2
811 02 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: emil.visnovsky@uniba.sk
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1586-4015>